

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-8-84-27>

УДК 37.378.1

Величко І.Г., Бойченко Ю.В.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЖУРНАЛІСТСЬКА ЕТИКА ЯК ПОКАЗНИК ВИСОКОДУХОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ СПЕЦІАЛІСТА. ПРОБЛЕМАТИКА ТА НЕОБХІДНІСТЬ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ. ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті проаналізовано питання необхідності викладання професійної етики журналіста як навчальної дисципліни в сучасних вищих навчальних закладах України. Автори наголошують на важливості викладання цієї дисципліни задля підвищення моральної свідомості майбутніх спеціалістів та самосвідомості представників медіа сфери, певного формування здатності студента до етичної рефлексії. Під час дослідницької роботи відзначається низка проблем, таких як: надмірне спрощення професійних та етичних питань у викладанні вищезазначеної дисципліни; прагнення формалізувати процеси моральних норм; прагматизація запропонованих рекомендацій. На думку авторів, по-перше, дисципліна професійної етики як навчального курсу для майбутніх журналістів повинна будуватися як цілісна система, де основні етичні принципи мають бути продемонстровані на практиці, доводячи дієвість певних базових основ для вирішення практичних питань. По-друге, студенти повинні сприймати професійні етичні норми абсолютно у широкому розумінні, а не в традиційно вузькому розумінні цього поняття.

Ключові слова: мораль, етичні норми, професійна етика журналіста, проблеми викладання професійної етики, етичні принципи, етична рефлексія.

Velichko Irina, Boychenko Julia

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

JOURNALISTIC ETHICS AS AN INDICATOR OF A HIGHLY SPIRITUAL PERSONALITY OF A SPECIALIST. PROBLEMS AND NECESSITY OF TEACHING THIS DISCIPLINE IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS. PEDAGOGICAL ASPECT

Summary. The article analyzes the issue of the necessity to teach the professional ethics of a journalist as a discipline in modern Higher educational institutions of Ukraine. The authors emphasize the importance of teaching this discipline in order to increase the moral consciousness of future professionals and the self-awareness of the media, a certain formation of the student's ability to ethical reflection. Today, many scholars are trying to study the problems of journalistic ethics and principles. Here we can talk about such personalities as M. Popovych, who researched the issues of moral principles of journalistic ethics, A. Moskalenko, who wrote more about the press, exploring its functions and principles. We could mention the works of such scientists as E. Greg, R. Leshnichak, who focused more on the development and features of curricula for students – journalists. R. Kiddler, S. Ward, V. Zdrovega, N. Karpachova, O. Kuznetsov consider some issues of this problem in their works. During the research work a number of problems have been revealed, such as: excessive simplification of professional and ethical issues in the teaching process; the desire to formalize the processes of moral norms; pragmatization of the proposed recommendations. According to the authors, first of all, the discipline of professional ethics as a training course for future journalists should be built as a holistic system, where basic ethical principles must be demonstrated in practice, proving the effectiveness of certain basic principles for solving practical the issues. The second moment, students should perceive professional ethical norms in a completely broad sense, not in the traditionally narrow sense of the term. In other words, a responsible conscious journalist is a person who a) has a civic consciousness; b) is a sufficiently erudite, knowledgeable person who is constantly trying to improve and enhance his/her knowledge, c) is able to think independently, completely autonomously, and not only in accordance with the current situation, d) who perceives his/her profession completely consciously and is trying to work in accordance with the concepts of ethical norms that will form the basis for her further professional activity outside the Higher education institution.

Keywords: morality, ethical norms, professional ethics of a journalist, problems of teaching professional ethics, ethical principles, ethical reflection.

Постановка проблеми. Сукупність норм, правил, принципів, позицій, внутрішніх переконань, які демонструють взаємовідносини у журналістській сфері з позицій добра і зла, формують поняття професійної етики журналіста. Життєва практика людства неодноразово доводить, що вирішення будь-яких суспільних проблем та особливо проблем у медіа-сфері є просто неможливим без усвідомлення певних індивідуальних та суспільних етичних норм та принципів та викладання такої навчальної дисципліни як "Професійна етика журналіста" у вищих навчальних закладах України має ставити собі за

мету, перш за все, саме вирішення вищезазначених проблем.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Поняття професійної етики журналіста, як і будь-якої іншої прикладної етики, означає конкретизацію основних етичних принципів та норм, застосованих у певній конкретній предметній сфері. Відповідно, підручники з цієї дисципліни зазвичай структуруються наступним чином: по-перше, подається більш-менш стисле і часто надмірно спрощене визначення основних етичних підходів та концепцій, друга ж частина дуже часто мало пов'язана або

зовсім не має ніякого зв'язку з першою частиною та присвячена аналізу типових ситуацій та конфліктів, які мають місце у журналістській практиці. На перший погляд, це цілком логічний і дієвий підхід, але в той же час в ньому приховується низка серйозних недоліків, які потребують вивчення та певної практичної корекції. Сучасні ж моральні особливості функціонування інформаційного простору, зокрема українського, потребують глибинного наукового осмислення та коригування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день досить багато науковців намагаються досліджувати проблеми журналістських етичних норм та принципів. Тут можна говорити про таких достатньо відомих особистостей, як М. Попович, який досліджував питання моральних принципів журналістської етики, А. Москаленко, який більш активно писав про пресу, досліджуючи її функції та принципи. Можна згадати праці таких науковців, як Е. Грег, Р. Лешнічак, який акцентував більше на розробці та особливостях навчальних програм для студентів-журналістів. Р. Кіддер, С. Уорд, В. Здоровега, Н. Карпачова, О. Кузнецов також розглядають окремі питання цієї проблеми у своїх працях. З. Фройд, наприклад, вивчав на практиці факти впливу інформації ЗМІ на свідомість людини. Вченими не один день розглядалися і вивчалися питання теорії і практики журналістської діяльності, питання зовнішньої і внутрішньої свободи, вільного вираження поглядів у журналістській практичній діяльності, поняття етики та етикету.

Варто зацентувати, що ті журналістські протести, які мали місце у 2004 році довели, що питання етичних норм є не лише словами та для багатьох журналістів такі поняття вірності професійним принципам та відповідальність перед суспільством, як виявилось, важать набагато більше, ніж особистий добробут та інші питання матеріального характеру. Саме ці протести в свій час і підштовхнули суспільство, фахівців до бажання створити так звану «соціально відповідальну журналістику».

Мета статті – показати основні теоретичні та практичні засади з питань журналістської етики. Зобразити реальну картину кодексу журналіста в Україні, висвітлити пріоритет загальнолюдських цінностей.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що в таких інтелектуальних професіях у нашому суспільстві, як вчитель, лікар, журналіст, юрист та ін. морально-етичний аспект відіграє особливо важливу роль і інакше бути не може, адже у процесі своєї професійної діяльності вищезазначені фахівці активно співпрацюють з внутрішнім світом інших людей, та й дуже часто впливають на нього свідомо чи несвідомо. Зрозуміло, що до представників таких професій суспільство має висувати абсолютно особливі певні вимоги, які мають стосуватися саме морально-етичних принципів спочатку індивідуума, а потім як результат і суспільства в цілому. Не виключенням є і представники сфери масмедіа, які мають не лише свої професійні права, а й обов'язки також. Відомо, що одним із найголовніших обов'язків журналіста є чесність. Чес-

ність – це відсутність права на брехню, це певна вимога говорити правду, бути чесним перед собою та людством, заради якого, власне, і існує ця інтелектуальна професія. А тому, треба розуміти, що будь-які вигадки, перекручування фактів та таке інше у роботі журналіста є абсолютним порушенням будь-яких стандартів та етичних правил і норм. Говорячи про професію журналіста, необхідно розуміти, що інтереси слухача, які мають право бути правдиво обізнаними відносно того чи іншого питання мають превалювати над інтересами фахівця. Все це добре відомо у журналістському середовищі, як і те, що мовна культура спеціаліста має бути на рівні, адже саме мова є невід'ємною складовою справжньої журналістики [1]. Як і те, що потрібно розмежовувати поняття викладення фактів і суто журналістський коментар, адже аудиторія сама має право на власні незалежні висновки з того, що вона чує. Всі ці базові поняття прописані у підручниках для журналістів, та на жаль, не акцентується увага на індивідуальному підході та відношенні майбутнього фахівця до проблем морально-етичних норм, з якими після закінчення вузу майбутній фахівець обов'язково зіткнеться. Саме тому, одним із корегуючих моментів, на нашу думку, при дослідженні цього питання має бути саме направленість фахівця (в даному випадку викладача вузу) на кожного окремого індивідуума, на кожну окрему особистість, а ще точніше на розкриття його внутрішнього світу (потенціалу) та закладка ще з університетської лави певного гуманного ставлення до самого себе, до суспільства в цілому, до майбутніх колег, до майбутньої аудиторії. І це є дуже важливим моментом, адже з невеличких, на перший погляд, абсолютно непомітних помилок в перспективі з'являються великі, а іноді і зовсім невиправні соціальні проблеми-помилки. Місією викладача у вищому навчальному закладі (і це вже педагогічний аспект) – донести до майбутнього журналіста ті прості істини, які на сьогоднішній день є лише, на жаль, формальними моментами та продемонструвати, як це працює на практиці. Викладач має показати і розкрити студенту більш детально природу тих явищ та етичних понять, завдяки яким формується висока моральна самосвідомість людини, відповідальність, норми і правила поведінки майбутнього журналіста у суспільстві, усвідомлення та не знецінення своїх знань та напрацювань, чесність перед собою та перед аудиторією задля якої він працює, перш за все [3]. Беручи до уваги певні показники наукових досліджень України, які проводились у вищезазначеній сфері, можна побачити істотно великий розрив між теоретичним наповненням університетського курсу та дійсними реаліями, з якими людина, яка професійно займається журналістикою зустрічається рутинно в процесі своєї діяльності. Практика доводить, що студенти-журналісти часто-густо взагалі нічого не знають про існування в Україні таких етичних кодексів, як «Кодекс професійної етики українського журналіста» (КПЕУ), наприклад, чи «Етичний кодекс українського журналіста» (ЕКУЖ) або дізнаються про них абсолютно випадково вже в процесі своєї практичної роботи. Певна частина випускників журналістських

факультетів взагалі вважає, що програма курсу «Журналістська етика» має бути змінена повністю. На думку студентів, необхідно менше спиратися на закордонний досвід та більше говорити про внутрішні проблеми України, знаходячи власні шляхи для їх вирішення. Деякі журналісти-випускники вважають, що це має бути не лише теоретичний курс, а й практичний також. Необхідно досліджувати проблемні ситуації та вчитися віднаходити певні об'єктивні моменти, досліджувати реалії, в яких згодом доведеться працювати журналісту та, звичайно, навчати майбутнього фахівця формулювати своє особисте ставлення до проблемних ситуацій та загалом до морально-етичних норм журналіста. Звичайно, є певний прошарок журналістів, для яких поняття морально-етичних норм взагалі не існує, мовляв, «золоте теля» понад усе, а «народ все і сам розуміє». Однак, переважна більшість респондентів вважає, що журналістська етика все ж таки має існувати і має базуватися на власних моральних засадах. І тут все, звичайно, залежить від того, чи має журналіст власну життєву позицію чи ні. Людина із твердою життєвою позицією собі не зраджує, навіть коли починаються тиски на журналістів. Якщо ця життєва позиція людини – говорити правду, то вона це робитиме за будь-яких обставин та змінить місце роботи, якщо обставини того вимагатимуть. Існує також чудова журналістська думка про те, що повний обсяг теоретичної бази журналістської етики можна реалізувати на практиці лише в тому випадку, якщо (або коли) власниками медіа будуть відносно чесні та порядні люди. Підсумовуючи, можемо говорити про те, що журналістська етика в Україні наразі переживає нелегкий період, як, власне, і журналістська професія в цілому. Та слід пам'ятати, що все, в кінцевому рахунку, залежить від людей, які обрали цю професію та наповнюють її конкретним змістом.

На жаль, в Україні, як і в деяких інших державах світу, етичні норми та правила, які оформлені в етичні кодекси, не мають юридичної сили, а тому єдиним покаранням у разі певних непорозумінь та при будь-яких інших неприємних моментах може бути лише певний суспільний осуд

та несхвалення колег. І цей момент теж має бути виправлений на державному рівні, адже всі мріють бачити Україну серед гідних правових держав світу, а цьому передують саме такі маленькі кроки, зроблені своєчасно на рівні середніх та вищих навчальних закладів держави. І дуже хотілося б, щоб в Україні, як і в усіх європейських державах мало місце розроблення та існування так званих кодексів або морально-етичних правил для регулювання будь-які етичних непорозумінь і проблем, у нашому випадку проблем, пов'язаних із функціонуванням медіа-сфери.

Тому, можливо, є сенс дещо переосмислити, пропустивши через себе, та глибинно усвідомити, а можливо, і суттєво розширити той перелік норм, правил та зобов'язань, які на сьогоднішній день прописані, але не несуть тієї юридичної сили, на відміну від багатьох країн Європи та не викладаються у вищих навчальних закладах нашої держави, як то має бути. Адже Кодекс – це сумісний труд і психологів, і філософів, і представників правових наук, і викладачів, і вже відомих журналістів.

Висновки і пропозиції. Роблячи висновки, хотілося б зазначити, що професійну етику журналіста як університетську дисципліну потрібно, перш за все, розглядати як абсолютно цілісну систему. Основні етичні принципи та норми повинні не лише декларуватися, але й активно демонструватися у суспільстві, доводячи свою дієвість. Майбутні випускники вузів повинні навчитися сприймати професійні моральні норми абсолютно в широкому, а не в традиційно вузькому розумінні цього поняття. Іншими словами, відповідальним свідомим журналістом, який дотримується етичних норм має вважатися людина: а) яка має громадянську свідомість; б) є достатньо ерудованою, знаючою людиною, людиною, яка постійно намагається вдосконалювати та покращувати свої знання; в) здатна мислити самостійно, іноді абсолютно автономно, не лише в рамках тієї ситуації, що склалася; г) сприймати свою професію абсолютно свідомо та рутинно відпрацьовувати певні правові рамки та поняття етичних норм, які складатимуть основу для подальшої професійної діяльності за межами вищого навчального закладу.

Список літератури:

1. Иванов В.Ф., Иванова Т.В. Профессиональная культура будущего журналиста. Журналистика в 1994 году. Москва, 1995. Вып. 3. С. 33–38.
2. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
3. Кузьмінський А. Педагогіка вищої школи : навч. посібник. Київ : Знання, 2005. 486 с.
4. Нагаєв В. Методика викладання у вищій школі : навчальний посібник Київ : Центр учбової літератури, 2007. 232 с.
5. Ортинський В. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
6. П'ятницька В., Позднякова І. Основи наукових досліджень у вищій школі. Київ : Центр навч. літ-ри, 2003. 116 с.
7. Курлянд З.Н., Хмелюк Р.І., Семенова А.В. та ін.; за ред. З.Н. Курлянд. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2005. 399 с.
8. Перспективні освітні технології : науково-методичний посібник. За ред. Т.С. Сазоненко. Київ : Гопак, 2000. 560 с.
9. Резван О. Методика викладання у вищій школі. Харків : ХНАДУ: «Міськдруку», 2012. 152 с.

References:

1. Ivanov, V.F., & Ivanova, T.V. (1995). Professionalnaya kultura budushchego zhurnalista [Professional culture of the future journalist, Journalism in 1994]. Zhurnalistika v 1994 godu. Moskva. Vyp. 3. S. 33–38.
2. Dychkivska, I. (2004). Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii: navchalnyi posibnyk [Innovative pedagogical technologies]. Kyiv: Akademvydav, 352 s.
3. Kuzminskiy, A. (2005). Pedahohika vyshchoi shkoly: navch. posibnyk [Pedagogy of high school]. Kyiv: Znannia, 486 s.
4. Nahaiev, V. (2007). Metodyka vykladannia u vyshchii shkoli: navchalnyi posibnyk [Methods of teaching in high school.] Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 232 s.

5. Ortynskiy, V. (2009). Pedahohika vyshchoi shkoly: navchalnyi posibnyk [Pedagogy of high school]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 472 s.
6. Piatnytska, V., & Pozdniakova, I. (2003). Osnovy naukovykh doslidzhen u vyshchii shkoli [Fundamentals of research in high school]. Kyiv: Tsentr navch. lit-ry, 116 s.
7. Kurliand, Z.N., Khmeliuk, R.I., Semenova, A.V. ta in. (2005). Pedahohika vyshchoi shkoly: navchalnyi posibnyk 2-he vyd., pererob. i dop. [Pedagogy of high school]. Kyiv: Znannia, 399 s.
8. Sazonenko, T.S. (ed.) (2000). Perspektyvni osvichni tekhnolohii: nauково-metodychnyi posibnyk [Promising educational technologies]. Kyiv: Hopak, 560 s.
9. Rezvan, O. (2012). Metodyka vykladannia u vyshchii shkoli [Methods of teaching in high school]. Kharkiv: KhNADU: «Miskdruk», 152 s.